

gelegenheidswerk. Stuk voor stuk steken deze boeken uit boven het — let wel — gemiddelde peil van de amateurgeschiedschrijving. Misschien met uitzondering van het boek van Spanninga kan men anderzijds niet spreken van (strikt) 'wetenschappelijke' werken. De belangrijkste oorzaak daarvoor is mijns inziens het ontbreken van een (probleem) stelling. Heel netjes worden de geschiedenissen van de instellingen in kwestie zo volledig mogelijk besproken. De resultaten zijn degelijk maar descriptief. Hiervoor kan men niet direkt de auteurs alleen verantwoordelijk stellen. De opdrachtgevers zullen zo ook hun eisen — hen kennende zijn dat vooral eisen van volledigheid — hebben gesteld, waaraan de 'free-lancer' tegemoet moest komen. Gezien de toenemende mate waarin historici zich op de 'vrije' markt bewegen, zou het misschien ook in hun eigen voordeel zijn, als zij zich in voorkomende gevallen niet al te zeer aanpassen aan deze principes van de 'vrije' markt, maar de vrije markt zich liet aanpassen aan hun expertise.

G. Jensma

G. J. M. van den Brink, A. M. D. van der Veen, A. M. van der Woude, ed., *Werk, kerk en bed in Brabant. Demografische ontwikkelingen in oostelijk Noord-Brabant, 1700-1920* (s-Hertogenbosch: Stichting Brabantse regionale geschiedbeoefening/Het Noordbrabants genootschap, 1989, 190 blz., f29,50, ISBN 90 72526 09 0).

De negen artikelen in deze bundel behandelen facetten van de bevolkingsontwikkeling in oostelijk Noord-Brabant vanuit demografisch en meer mentaal-historisch perspectief. Naast bijdragen die uit recent promotie-onderzoek voortvloeien, zijn ook vier oudere en minder eenvoudig vindbare stukken opgenomen. De artikelen bestrijken tesamen ruim twee eeuwen maar bezitten vele onderlinge raakvlakken en vergelijkingspunten. Hiermee vormt het boek een duidelijke eenheid, hetgeen de waarde verhoogt van deze, afzonderlijk reeds lovenswaardige studies. De oudste bijdrage is een in 1925 geschreven artikel betreffende de levenscyclus en de gezinsvorming van 'de plattelander' in de Kempen, waar de auteur, Barentsen, begin twintigste eeuw huisarts was. Deze fungeert als ouverture en bevat de meest kenmerkende zaken die in de andere studies terugkeren en naar hedendaagse standaard uitgewerkt worden.

Bekend in de Noord-Brabantse bevolkingsontwikkeling zijn de extreem hoge geboortecijfers in de decennia rond 1900. Op grond van een gezinsreconstructie in zes dorpen in het Kempenland constateert Meurkens reeds na 1865 een toename van de huwelijksvruchtbaarheid als gevolg van het korter worden van de geboortenintervallen. Dit is zeer waarschijnlijk een resultaat van het groeiend gebruik van flesvoeding in plaats van borstvoeding. Ter verklaring hiervan acht Meurkens een toename van vrouwenarbeid niet toereikend. Hij brengt het fenomeen in verband met de activiteiten van de geestelijkheid die preutsheid en schaamtegevoelens propageerden en zodanig de vrouwenborst taboeïseerden dat borstvoeding voor veel vrouwen feitelijk onmogelijk werd.

Analyses van omvang en samenstelling van de huishoudens lopen door de meeste artikelen als een rode draad. Van den Brink onderzoekt de huishoudensstructuur van Woensel in de eerste helft van de achttiende eeuw, aan de hand van de bekende hoofdgeldkohieren en constateert onder andere een sociaal afwentelingsmechanisme. Inwonend personeel werd in economisch moeilijke tijden door de rijkere boeren ontslagen en meldde zich weer in het ouderlijke huis. Lindner analyseert op zeer gedetailleerde wijze de ontwikkelingscyclus van het huishouden in enkele Alphense woonkernen in de tweede helft van de achttiende eeuw. Hij constateert dat het enkelvoudige, gezinstype, huishouden het meest voorkwam, maar het aantal samengestelde en

uitgebreide huishoudens nam toe naarmate een huishouden ergens langer gevestigd was. Interessant ook zijn de door hem geleverde beschouwingen over de relatie tussen kinderen en inwonend personeel. Personeelsleden vervulden een belangrijke aanvullende rol zolang de kinderen, op het boerenbedrijf zelf geboren, nog onvoldoende arbeidskracht leverden. Maar aanverwante personeelsleden bleven aanmerkelijk langer in dienst dan de niet-verwante personeelsleden. Gedurende bepaalde fasen van de ontwikkelingscyclus van een huishouden blijkt ondersteuning van overige familieleden een belangrijke karakteristiek binnen deze samenleving te zijn geweest.

In twee bijdragen worden huishoudens van groepen met verschillende economische achtergronden vergeleken: landbouwers, thuiswevers en fabrieksarbeiders. Van der Heijden onderzoekt of proto-industriële activiteiten invloed hebben op de samenstelling van huishoudens in Nuenen. Ook hij stelt een aantal vraagtekens bij de vaak aangevoerde economische verklaringen voor de geconstateerde verschillen. Janssens vergelijkt de fabriekswevers met de laatste generatie thuiswevers in Tilburg. Eén van haar constatering is dat kinderen van fabrieksarbeiders sociaal mobieler waren dan de kinderen in huishoudens van thuiswevers. Hier bleef tot het einde toe een *family-economy* voortbestaan. Maar ook voor de wevers in de textiel fabrieken gold dat verwantschapsrelaties van groot belang waren, zelfs bij het verkrijgen van werk binnen de fabrieken.

Demografische ontwikkelingen in het meer stedelijke Eindhoven worden in de studies van Van der Woude en Boonstra geanalyseerd. Van der Woude onderzoekt het migratiegedrag van 'alleenlopenden' naar en van deze plaats en prikt onder andere de mythe van de oude, getrouwe dienstmeid door. Boonstra behandelt de huwelijksfrequentie en huwelijksleeftijd gedurende de negentiende eeuw. Zijn beroepsspecifieke analyse werpt interessant licht op de bekende 'Hofstee-these'. Een these, die vooral sexe-specifieke nuancering krijgt in het artikel van Blanken over het huwelijkspatroon in het Kempenland.

De bundel is een afwisselende en fraaie illustratie van het niveau waarop historische demografie wordt bedreven en toont op spannende wijze hoe verklaringen voor ontwikkelingen binnen Noord-Brabant gezocht kunnen worden in mentaal-culturele en economisch-historische richting.

M. G. J. Duijvendak

K. Bruin, *Kroon op het werk. Onderscheiden in het koninkrijk der Nederlanden* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1989; Meppel: Boom, 1989, 293 blz., f44,-, ISBN 90 600 9890 0).

Oppervlakkig beschouwd lijken de traditionele lintjesregen en de incidentele toekenningen van koninklijke onderscheidingen uitdelingen van seniorenmedailles aan bepaalde voor eremetaal vatbare maatschappelijke groepen en leeftijden. De geschiedenis van en de opinies in de samenleving over eretekenen zijn meestal weinig bekend. En waarom zou de doorsnee burger er zich ook het hoofd over breken? Wanneer echter het verleden van Nederlandse orden een invalshoek vormt voor sociologische en historische analyse dan kan daarmee een aanvullend licht worden geworpen op historische en actuele verhoudingen. Kees Bruin typeert zijn studie dan ook als historisch en sociologisch.

Het interessantst is de eerste vooral historische helft van deze studie. De denk aan de door de auteur geschetste tegenstelling tussen enerzijds de Nederlandse Republiek waar verdienstelijke burgers een gouden penning (soms vergezeld van een som geld) ontvingen en anderzijds het